

BELLE TEN

Cilt : XV

Ekim 1951

Sayı : 60

ŞEYH HÖYÜK İSKELETLERİ

Dr. Muzaffer Süleyman Şenyürek
*Ankara Üniversitesi Antropoloji
Profesörü*

Dr. Seniha Tunakan
*Ankara Üniversitesi Antropoloji
Doçenti*

1948 yılı sonbaharında Sir C. L. Woolley'in kazı asistanları Bay Ahmet Dönmez, Baki Ögün ve Sinclair Hood tarafından Hatay'da Şeyh höyükte yapılan kazıda çıkarılmış olan iskeletler tetkik edilmek üzere bize gönderilmiştir. Hâfirlerin bize verdikleri yazılı malûmata göre bu iskeletler, Şeyh höyüğün 9 uncu kat sakinlerinin 10 ve 12 nci katlar içinde kazmış oldukları lâlettayin fakat derince bir çöp çukurunun dibinde üst üste yığılmış bir vaziyette bulunmuşlardır. Hâfirler bu kuyudan çıkan insan iskeletlerinin buraya gömülmüş olmayıp öldürüldükten sonra çukura atılmış oldukları kanaatindedirler ve kullanma esnasında kırılan çanak çömlek parçalarının bu çukura atılmış olmasını da bu kanaatlerini destekleyen bir delil olarak göstermektedirler. Gene hâfirlerin bize verdikleri malûmata göre takriben Tel Arpaçya'nın T T 8-9 uncu katlarına tekabül eden Şeyh höyüğün 9 uncu yapı katı kuzey Mezopotamya ve Sürye'nin Tel Halaf kültürü ile çağdaştır ve kalkolitik çağı temsil eden bu kat Milâttan önce aşağı yukarı 4 üncü bin yılın ilk yarısına tekabül etmektedir.

İncelenmek üzere elimizde ikisi erkek ve üçü kadın olmak üzere beş kâhil ferde ait kafatası, birisi 20 yaşından genç olmak üzere ¹ 6 ferde ait uzun kemikler ve bir de bunların yanı sıra ekserisi kırık olan diğer iskelet aksamı vardır. Kafataslarına 1'den 5'e kadar numara verilmiştir. Uzun kemikler, kuyunun dibinde bir yığın halinde bulduklarından bunların bu kafataslarından hangilerine ait oldukları kesin olarak tesbit edilememiş ve bunlar daha ziyade iriliklerine göre tasnif edilerek harflerle gösterilmiştir.

KAFATASLARI

Elimizdeki kafataslarından ikisi, Garson ² tasnifine göre, dolichokran ve üçü hyperdolichokran'dır. Burada kadınlara ait olduğunu tahmin ettiğimiz kafataslarının uzunluk-genişlik endisinin iki erkek kafatasınınkinden daha küçük olması dikkati çekmektedir. Bu meseleye ileride temas edeceğiz. Uzunluk-yükseklik endisinde kafataslarının ikisi chamaekran, ikisi orthokran'dır. Genişlik-yükseklik endisinde bir kafatası metriokran ve üç kafatası akrokran guruptadır. Uzunluk-kulak deliği-bregma yüksekliği endisinde bir kafatası chamaekran ve dört kafatası orthokran kategoridedir. Fakat bunlardan biri (No. 2) hypsikran sınırı üzerinde bulunmaktadır. Genişlik-kulak deliği-bregma yüksekliği endisinde gene bir kafatası tapeinokran ve dört kafatası akrokran kategoride bulunmaktadır. Tam yüz endisi bakımından 1 numaralı kafatası mesoprosop diğerleri leptoprosop'tur. Buna rağmen bir tek kafatasının istisnasiyle bütün Şeyh höyük kafataslarında yüzler nisbeten uzun ve dardır. Üst yüz endisinde kafataslarından ikisi mesen, üçü/lepten kategoriye girmektedir. Göz çukuru endisinde, Broca tasnifine göre, kafataslarından ikisi chamaekonch, birisi hafifçe mesokonch, birisi de hypsikonch'tur. Burada hypsikonch kategoriye giren kafatasının, yüz ölçülerinde ufak bir hata bulunması muhtemel olan 1 numaralı kafatası olduğunu belirtmek isteriz. Burun endisi, kafataslarının üçünde mesorrhin, ikisinde hafifçe chamaerrhin'dir. Fakat chamaerrhin kategoriye giren bu iki

¹ Bütün uzun kemiklerin epifizleri kapanmış olduğu halde aynı ferde ait olmaları çok muhtemel olan bazı uzun kemiklerde epifizler açıktır. Buna F iskeleti denilmiştir. Fakat kemikler çok kırık olduğundan bunların uzunlukları alınamamıştır.

² R. Martin, Lehrbuch der Anthropologie. Cilt 2. 1928, s. 648

kafatasının endisleri (51.06, 51.04) mesorrhin sınırına çok yakındır. Üst çene endisinde bir kafatası dolichuranisch ve dört kafatası brachyuranisch'dir.

Alt çenenin yükseklik-kalınlık endisi Martin'in³ verdiği rakamlarla mukayese edilirse bunların çoğunun bugünkü insan ortalamalarının en yükseğine yakın olduğu görülür.

Bütün kafaların forması ovoid ve bilhassa kadın kafataslarında uzun ovoid'dir (Res. 1, 3, 5, 7, 9). Kaş kemerleri ve glabella 1 numaralı kafatasında kuvvetli, 2 numaralı kafada orta ve diğerlerinde nisbeten zayıftır. Kafaların hepsinde alın çok geriye kaçıktır; bu hal bilhassa kadın kafaları için doğrudur. Belli olmakla beraber en az meyil 1 numaralı erkek kafasında görülmektedir. 2 numaralı kafatasının alını çok geriye kaçık ise de bu, kadın kafataslarında olduğu kadar değildir. Bu kafataslarında alın tümsekleri ve parietal tümsekler zayıf orta arasında değişmektedir. Mastoidler umumiyetle ortanın altında bir gelişme gösterdiği halde 2 numaralı kafatasında biraz kuvvetlidir. Coronal ve sagittal dikişlerde Worm kemiklerinin bulunmamasına karşılık kafataslarının hepsinin lambdoid dikişleri üzerinde bir iki Worm kemiği görülmektedir. 3 ve 4 numaralı kafataslarında metopik dikiş tamamiyle açıktır. Beyin kutusunun en karakteristik tarafı bilhassa kadın kafataslarının profilinde görülmektedir. Kadın kafataslarında alının çok basık ve geriye kaçık olduğunu söylemiştik. Bunlarda, yandan bakıldığı zaman, kafatasları alın bölgesinin gerisinde parietal kemiklerin arka kısımlarına kadar yükselmekte ve ondan sonra evvelâ aşağıya ve sonra mail bir şekilde öne doğru inmektir (Res. 6, 8, 10). Kafatasları yukarıya ve geriye doğru uzamış bir vaziyettedir. Çok dar olan os occipitale yukarıdan aşağıya ve öne doğru kuvvetli bir meyil göstermektedir. Bu kafaların sunî déformation gösterdikleri aşikârdır. Burada karşılaşılan déformation, bilhassa Amerika yerlileri arasında görülen ve *Aymara* tipi denilen déformation'a yaklaşmaktadır. Bildiğimize göre bunlar Anadolu'nun Kalkolitik ve Bakır çağı sakinleri arasında tesadüf edilen ilk déformé numunelerdir. 2 numaralı erkek kafasında da alın çok meyilli olmakla beraber bunun yan profili kadın kafalarınınki kadar karakteristik değildir. *Aymara* tipi déformation'un bilhassa kadın kafalarında bulunması dikkati çekmektedir. Kadın kafalarında

³ R. Martin, Lehrbuch der Anthropologie. Cilt 2. 1928, s. 979.

uzunluk-genişlik endisinin erkeklerinkinden daha küçük olması da *déformation*'un bir neticesi olabilir.

Kafalara tepeden bakıldığı zaman yalnız 5 numaralı kafanın hafif *plagiocephalie* gösterdiği müşahede edilmiştir.

Burun kemiklerinin profili 2 numaralı kafatasında konveks, 5 numaralıda düz, 3 ve 4 numaralı kafataslarında konkav ve konvektir. Burun çukurunun alt kenarı 3 ve 5 numaralı kafataslarında oldukça keskin, 1 ve 2 numaralı kafataslarında az keskindir. 4 numaralı kafatasının bu kısmı Martin'in çocuk şekli dediği tipe yaklaşmakla beraber bunun dış kenarı oldukça keskindir.

Menton 1 numaralı kafatasında mütebariz, 2, 3 ve 4 numaralı kafalarda mutedil, 5 numaralı kafatasında ise zayıftır. Foramen mentale 1, 3 ve 4 numaralı kafataslarında her iki tarafta da tektir. 2 numaralı kafatasında F. mentale büyük bir delikle temsil edilmekle beraber 1 inci büyük azı dişinin altında ve alt çene kaidesinin yakınında ikinci küçük bir delik daha vardır. Ayrıca bu alt çenenin *Processus alveolaris*'i üzerinde bir çok küçük *vasculaire* delikler görülmektedir. 1 numaralı alt çenenin iç yüzünde görülen hafif bir tümsek başlangıç halinde bir torus *mandibularis*'i temsil etmektedir.

UZUN KEMİKLER

Ölçülebilen uzun kemiklerin en büyük uzunlukları Tablo 3 de gösterilmiştir. İncelediğimiz humerus'lerin yalnız bir tanesinde *fossa olecrani*'de pek küçük bir perforation müşahede edilmiştir. Mevcut 10 femur'un hepsi de *platymer* veya *hyperplatymer*'dir. Bunların *platymerie* endisleri 64.70 ile 79.62 arasındadır. Femur'lerin hepsinde baş torsion'u çok kuvvetlidir. Üç ferde femur'lerinde başlangıç halinde *trochanter tertius* müşahede edilmiştir. Diğerlerinde 3 üncü *trochanter* yoktur. *Pilaster* formasyonu hafif ile *bariz* arasında değişmektedir. İki fertte *collum femoris* normal ise de diğer üçünde *bariz* surette kısalmıştır. *Tibia*'ların ekserisinde *retroversiyon* çok hafiftir. Bunun yalnız bir ferde *tibia*'sında kuvvetli olduğu görülmüştür. Sağlam *tibia*'ların ekserisinin alt kenarında çok hafif bir çömelme *facette*'i mevcuttur. *Cnemicus* endisi bu *tibia*'larda 56.75 — 74.07 arasında değişmektedir. Mevcut *tibia*'ların ekserisi *euryknem*, ikisi *mesoknem*, ikisi de (aynı ferde ait oldukları tahmin edilmektedir) *platyknem*'dir.

Pearson metodu ⁴ ile etraf kemiklerinin uzunluklarından hesap ettiğimiz boylar Tablo 5'de gösterilmiştir. İki erkek ferde atfetmiş olduğumuz A ve B kemiklerinden hesaplanan boylara göre bunların her ikisi de orta boyludur. Bunlardan yalnız biri oldukça uzundur. Kadınlara atfetmiş olduğumuz C, D ve E uzun kemiklerinden hesaplanan boylar ise kısa ile orta arasında değişmektedir. Yani erkeklerin boyları orta ile uzunca, kadınlarıki kısa ile orta arasındadır.

Ö Z E T

Şeyh höyükte bulunmuş olan iskeletler *eurafican* ırk tipine mensupturlar. Bu kafataslarının bilhassa kadınlara ait olanlarında *Aymara* tipinde sunî bir *déformation* görülmüştür. Bunlar, bildiğimize göre Anadolu'nun kalkolitik çağında tesbit edilmiş olan ilk *déformé* kafalardır.

⁴ Pearson formülleri için bakınız: R. Martin, *Lehrbuch der Anthropologie*. Cilt 2, 1928, s. 1070-1071.

TABLO 1

Kafatasları

	No. 1 (♂ ○)	No. 2 (♂ ○)	No. 3 (○ +)	No. 4 (○ +)	No. 5 (○ +)
ÖLÇÜLER :					
Uzunluk	195.0	186.0	182.0	189.0?	196.0
Genişlik	143.0	134.0	124.0	123.0?	133.0
Yükseklik (Ba-b)	132.0	139.0	131.0	139.0	—
Yükseklik (Po-b)	112.0	117.0	110.0	115.0	114.5
Alnın en dar genişliği	97.0	96.0	84.0	86.0	96.5
Çevre	534.0	510.0	488.0	502.0	523.0
Nasion-Gnathion	118.0?	120.0?	110.5	110.0	113.0
Nasion-Prosthion	73.0??	71.5	64.0	67.0	72.0
Yüz genişliği	133.0??	130.0?	118.0	118.0	122.0?
Göz çukuru: genişlik	41.2	39.0	40.5	—	43.0
Göz çukuru: yükseklik	39.0	32.7	33.5	—	35.0
Burun: uzunluk	54.0?	57.0	47.0	48.0	54.0
Burun: genişlik	27.0?	27.0	24.0	24.5	27.5
Üst diş kemiği: genişlik	67.0	68.0	59.0?	59.0	61.0?
Üst diş kemiği: uzunluk	53.0?	56.0	48.0	50.0	60.0
ENDİSLER :					
Kafa (Indice céphalique)	73.33	72.04	68.13	65.07?	67.85
Yükseklik-uzunluk	76.69	74.73	71.97	73.54?	—
Yükseklik-genişlik	92.30	103.73	105.64	113.00	—
Kulak deliği yüksekliği-uzunluk	57.43	62.90	60.43	60.84	58.41
Kulak deliği yüksekliği-genişlik	78.32	87.31	88.70	93.49	86.08
Mustaraz alın-kafa	67.83	71.64	67.74	69.91	72.55
Tam yüz	88.72?	92.30?	93.64	93.22	92.62?
Üst yüz	54.88?	55.00	54.23	56.77	59.01?
Göz çukuru	94.66??	83.84	82.71	—	81.39
Burun	50.00?	47.36	51.06	51.04	50.92
Üst çene	126.41?	121.42	122.89	118.00	101.66?

TABLO 2

ALT ÇENELER

	No. 1 (♂)	No. 2 (♂)	No. 3 (♀)	No. 4 (♀)	No. 5 (♀)
ÖLÇÜLER :					
Uzunluk (condylo-symphyseal)	100.00	—	98.0	98.0	—
İki lokma genişliği	117.0	—	—	117.0	—
İki aç genişliği	96.5	—	94.5	92.0	—
Alt çene kolu yüksekliği (Gonion-Condyl)	61.0	70.0	52.0	52.0	55.0
Alt çene kolu: en küçük genişlik	33.5	37.0	30.5	32.5	34.5
Corpus yüksekliği (Foramendale bölgesinde)	30.0	35.0	28.5	27.5	35.0
Corpus kalınlığı (Foramendale bölgesinde)	13.0	14.0	12.2	11.7	15.0
Symphysis (kaynak) yüksekliği	32.5	—	30.0	29.0	34.5
Alt çene kolu açısı	117°	116°?	120°	124°	—
ENDİSLER :					
Uzunluk-genişlik	85.47	—	—	83.76	—
Genişlik	82.47	—	—	78.62	—
Yükseklik-kalınlık	43.33	40.00	42.80	42.54	42.85
Alt çene kolu	54.91	52.85	58.65	62.50	62.72

TABLO 3

UZUN KEMİKLERİN EN BÜYÜK UZUNLUKLARI

		A (♂)	B (♂)	C (♀)	D (♀)	E (♀)
Humerus	Sağ	330.0	—	278.0	—	301.0
	Sol	325.0	—	277.0	310.0	—
Ulna	Sağ	287.0	—	220.5	254.0	—
	Sol	285.0	—	219.0	250.0	—
Radius	Sağ	—	—	199.0	—	—
	Sol	—	—	200.0	—	—
Femur	Sağ	457.0	428.0	378.0	406.0	391.0
	Sol	459.0	427.0	379.0	406.0	392.0
Tibia	Sağ	392.0	355.0	—	—	—
	Sol	392.0	357.0	314.0	323.0	—

TABLE 4
FEMUR VE TİBİA ENDİSLERİ

	A (♂)	B (♂)	C (♀ +)	D (♀ +)	E (♀ +)	F (♀ +)
Femur :						
Platymeric	67.53	64.70	76.66	70.00	70.27	79.62
Sağ endisi						
Sol	67.50	72.05	77.96	72.41	75.67	73.67
Tibia :						
Cnemicus	73.68	58.33	70.58	71.42	70.90	—
Sağ endisi						
Sol	70.00	56.75	68.75	66.66	74.07	71.87

TABLE 5
BOY

	A (♂)	B (♂)	C (♀ +)	D (♀ +)	E (♀ +)
Humerus					
Sağ	166.14	—	148.03	—	154.37
Sol	164.69	—	147.76	156.84	—
Radius					
Sağ	—	—	147.74	—	—
Sol	—	—	148.08	—	—
Femur					
Sağ	167.22	161.77	146.36	151.81	148.89
Sol	167.59	161.58	146.55	151.81	149.08
Tibia					
Sağ	172.80	163.01	—	—	—
Sol	172.80	163.48	148.62	150.74	—
Femur + Tibia*					
Sağ	169.67	162.02	—	—	—
Sol	169.90	162.13	147.18	151.23	—
Femur + Tibia*					
Sağ	169.53	161.99	—	—	—
Sol	169.77	162.09	147.22	151.24	—
Humerus + Radius					
Sağ	—	—	147.56	—	—
Sol	—	—	147.56	—	—

* Pearson'un iki ayrı formülüne göre.